

Bakı Dövlət Universiteti   Jurnalistika fakültəsi

«Jurnal istika» Elmi Tədqiqat Laboratoriyası
nəşrləri seriyası

Ənənəvi mediadan internet mediaya doğru:

problemlər, çağırışlar

Nəşr seriyasının rəhbəri:

Vüqar ZİFƏROĞLU

BDU, "Jurnal istika" ETL müdiri, dosent, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

BAKI – 2016

Elmü redaktor: **Şamil VƏLİYEV**
*BDU, Jurnalistika fakültəsinin dekanı, professor,
filologiya elmləri doktoru*

Redaksiya heyəti: **Cahangir Məmmədli**
*BDU, Jurnalistikanın nəzəriyyəsi və təcrübəsi
kafedrasının müdiri, filologiya elmləri doktoru,
professor*

Həmid Vəliyev
*BDU, Beynəlxalq jurnalistika kafedrasının müdiri,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, professor*

Aynur Kərimova
*BDU, Televiziya və radio jurnalistikası kafedrasının
müdiri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent*

Nəsir Əhmədli
*BDU, Beynəlxalq jurnalistika kafedrasının professoru,
filologiya elmləri doktoru*

Alxan Bayramoğlu
*BDU, Jurnalistikanın nəzəriyyəsi və təcrübəsi
kafedrasının professoru, filologiya elmləri doktoru*

Nəsiman Yaqublu
*BDU, Mətbuat tarixi kafedrasının professoru tarix
elmləri doktoru*

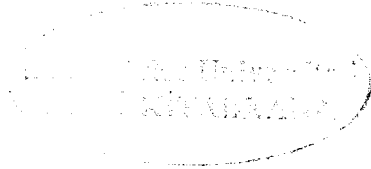
Texniki redaktor: **Cəvani AĞAYEV**

Ənənəvi mediadan internet mediaya doğru: problemlər, çağırışlar. Bakı,
"Elm və təhsil", 2016. 160 səh.

Əsərdə müasir dövrdə informasiya texnologiyalarının inkişafı nəticəsində ənənəvi me-
dianın öz yerini yeni media formatlarına verməsi problemi müxtəlif istiqamətlərdən
nəzərdə keçirilir. Müasir dövrün çağırışlarına uyğun olan bu dəyişikliklərin özü ilə gə-
tirmiş olduğu müsbət və mənfi tendensiyalar fərqli yönəldən nəzərdən keçirilir. Əsər
jurnalistika sahəsində araşdırma aparən tədqiqatçılar, bu ixtisas üzrə təhsil alan tələbə
və magistrələr, həm də geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulur.

ISBN: 987-9952-8176-4-5

© "Jurnalistika" ETL, Bakı, 2016
© V.Zifəroğlu, Bakı, 2016

290134

4 612
72 76

Qloballaşma və Qlobal İnformasiya Məkani

Vüqar Zifəroğlu (Əliyev)¹

Məqalədə faktoloji materiallar əsasında qloballaşma şəraitində informasiya məkanının formalaşması prosesi nəzərdən keçirilir.

Bununla əlaqədar olaraq, qlobal informasiya məkanında baş verən dəyişikliklər, bu dəyişikliklərin özü ilə gətirmiş olduğu müsbət və mənfi amillər təhlil edilərək konkret misallar gətirilir. Məqalədə təqdim edilən faktlar bunu əsaslı şəkildə təsdiq edir.

Açar sözlər: media, KİV, informasiya, təhlükəsizlik, internet, sosial media, qloballaşma, siyasət

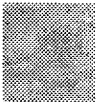
XX əsrin axırları və XXI əsrin əvvəllərində dünyada baş verən qloballaşma prosesləri bütün sahələrə olduğu kimi, jurnalistika sahəsinə də güclü təsir göstərdi və ənənəvi forma və məzmunun dəyişməsinə gətirib çıxartdı. Kütləvi informasiya vasitələrində çoxdan formalaşmış texnoloji proseslər yerini

¹ BDU, "Jurnalistika" Elmi Tədqiqat Laboratoriyasının müdiri, aparıcı elmi işçi; ogh.uz78@gmail.com

daha müasir proseslərə verməklə, medianın interaktivliyini artırmış oldu. İnternet informasiya əldə olunması prosesində zaman və məsafəni aradan qaldırdı. İnformasiyanın toplanmasının, işlənilib hazırlanmasının, saxlanması və yayılması prosesinin yeni formaları, müasir rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi, redaksiya kollektivlərinin idarə edilməsi sxemlərinin dəyişdirilməsi və s. KİV-in yeni keyfiyyət kəsb etməsi, cəmiyyətdə onların rolunun güclənməsi ilə nəticələndi.

Yeni dünya jurnalistikası çoxcəhətli olmasına rəğmən, inkişafının ümumi meylləri mövcuddur və son dərəcə vacib olan milli xüsusiyyətlər qorunub saxlanır. Mətbuatın, radio və televiziyanın daha da kommersiyalaşdırılması, ən yeni texniki nailiyyətlərin hər yerdə tətbiq edilməsi Şərqi və Mərkəzi Avropa ölkələrinin, keçmiş sovet respublikalarının KİV-i qarşısında çox mürəkkəb vəzifələr qoyur. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə modern proseslər müxtəlif formalarda baş verir ki, bu da öz növbəsində kütləvi informasiya və kommunikasiya vasitələrinin inkişafına, tətbiqinə ciddi təsir göstərir.

Müasir informasiya texnologiyaları əsasında vahid informasiya məkanının formalaşması cəmiyyətlərin transformasiyası və gündəlik həyatın strukturunun dəyişməsində vacib amildir. Tarix boyu bəşəriyyət bir neçə informasiya inqilabı yaşamışdır. Dilin formalaşması və inkişafı ilə başlayan ilk inqilab, sonradan yazının və

oxunun yayılması, XV əsrdə Avropanın «Çutenberq dövrünə» qədəm qoyması ilə davam etdi. 4-cü informasiya inqilabı yaxın keçmişdə – Semuel Morze, Qulyemo Morkoni və Tomas Edisonun

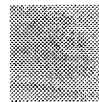

Internetin populyarlaşması müəyyən mənfi fəsadların da ortaya çıxmasına səbəb oldu. Kriminal aləmin və eləcə də terror təşkilatlarının şəbəkəyə müdaxiləsinin genişlənməsi hətta BMT-ni də narahat etməkdədir. Beynəlxalq qurum sənaye oğurluğu, vandalizm, başqa adla cinayət törətmək üçün parolun ələ keçirilməsi, yad bilgisayarara müdaxilə, uşaq pornoqrafiyası, azarlı oyunlar, elektron ticarətin böyük zərər çəkdiyi fərqləndirilmiş internetdə geniş yayılmış daha təhlükəli cinayətlər hesab edir.

XIX əsrdəki eksperimentləri ilə başladı və günümüzdə də sürət: kinomatoqraf, səs yazı aparatı, telefon, radio, televizor və kompüter bu inqilabın məhsulları sayılır. Dövrümüzün informasiya texnologiyaları inqilabı oldu və bəşəriyyətin qarşısında daha yeni imkanlar açdı. İstifadəçilərin internet şəbəkəsində birləşməsi elə bir keyfiyyətli sosial məkan formalaşmasına gətirib çıxarmışdır ki, orda bir-birindən min kilometrə uzaqlarda yaşayan, müxtəlif sosial təbəqə və sistemlərə aid olan tərəflərin kommunikasiyası və əməkdaşlığı mümkündür. Rəqəmsal texnologiyalar hesabına yaranan məkanda müəyyən məqsəd və maraqların uyğunluğu əsasında yeni assosiasiyalar, cəmiyyətlər meydana gəlməkdədir. İndiyədək özlərinin sosial ətrafını dəyişmək imkanına malik olmayan kənd regionlarının sakinləri indi internet vasitəsilə özlərinə müxtəlif sosial dairələrdən tərəf-

Ənənəvi mediadan internet mediaya doğru:
problemlər, çağırışlar

daşlar tapa bilirlər. Bununla əlaqədar, bəzi sosioloqlar «qlobal kənd» fenomenindən danışırlar. Bu zaman bu növ kommunikasiya iştirakçılarının ünsiyyətinin tipik kənd sadəliyi və səmimiliyi nəzərə alınır. Lakin əksər sosioloqlar hesab edirlər ki, kompüter cəmiyyətində virtual əlaqələr daha çox şəhər tipli münasibətləri xatırladır. İnformasiya toplanması, iş axtarılması, əmtəə-mal mübadiləsi məsələləri kompüter-kommunikasiya şəbəkəsinə daxil olmaqla daha çox bağlı olmağa başlayır.

Kütləvi informasiya vasitələri və qlobal kommunikasiya şəbəkələri hesabına heç bir milli dövlət təcrid olmuş halda qalmır, dünya sisteminə qoşulmuş şəkildə olur. Kütləvi kommunikasiya və informasiya vasitələrinin inkişafı hesabına vahid sosial-mədəni məkan formalaşmaqdadır. Burada mədəniyyətlərin yaxınlaşması, həyat tərzini və üslubunun universallaşması, əxlaqın və davranışın Qərb mədəni obraz və modellərinə qatılması hakim meyl olur. Bəzi tədqiqatçılar elektron informasiya vasitələrinin əsasında «yeni media mədəniyyətin» yaranmasından bəhs edirlər.

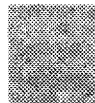
Qloballaşma "dövlət sərhədlərindən asılı olmayan, kütləvi informasiya vasitələri tərəfindən tənzimlənən və birbaşa informasiyanın alınmasından, ötürülməsindən, emalından və saxlanmasıdan asılı olan müxtəlif istiqamətli informasiya axınları toplusu"dur. Vahid informasiya məkanının mövcudluğu mass-medianın qarşılıqlı fəaliyyəti, birləşməsi və qarşılıqlı nüfuz etməsi ilə

əlaqəlidir. Bunun nəticəsində polisentrik informasiya məkanı yaranır, onun əsas komponentləri milli və transmilli KİV olur.

Bu gün dünya yeni qlobal sistemin – qlobal informasiya cəmiyyətinin başlanğıcında dayanıb. Bu cəmiyyət sərhədsiz informasiya mübadiləsi və yüksək səviyyəli informasiya texnologiyalarının inkişafı ilə xarakterizə olunur. İnformasiya hər bir ölkənin inkişafı üçün strateji komponentlərdən birinə çevrilir. Yeni şifrəli texnologiyaların intensiv inkişafı informasiya mübadiləsinin sərhədsiz ötürülməsinə gətirib çıxarır.

Yeni kommunikasiya texnologiyaları beynəlxalq səviyyədə dövlətlər və sahibkarlar arasında qarşılıqlı münasibətlərə daha tez təsir edir, qlobal səviyyədə sosial- iqtisadi dəyişikliklərin hərəkətverici qüvvəsinə çevrilir.

İnformasiyanın dünyanın istənilən nöqtəsinə ani ötürülməsini təmin edən açıq cəmiyyətlərin qurulması üçün informasiyanın qloballaşması böyük imkanlar açır. Bu da dünya xalqlarının öz milli-mədəni keyfiyyətlərini qoruyub saxlamaqla qarşılıqlı zənginləşməsinə və bir-birinə qarşılıqlı təsirinə, bununla yanaşı, kütləvi dərkini vahid şəkllə salınmasına, ölkələrin və xalqların rənəvi tarazlaşmasına şərait yarada bilər. Dünyanın müxtəlif ölkələrində ictimaiyyət transmilli KİV-lərdə beynəlxalq hadisələrin daha ətraflı və tarazlaşdırılmış şəkildə yayımlanmasının təmin edilməsini

tələb edir. Bu baxımdan həmin KİV-lər müasir dünyada baş verən real hadisələri və müxtəliflikləri nəzərə almalıdır.

İnternetin populyarlaşması müəyyən mənfi fəsadların da ortaya çıxmasına səbəb oldu. Kriminal aləmin və eləcə də terror təşkilatlarının şəbəkəyə müdaxiləsinin genişlənməsi hətta BMT-ni də narahat etməkdədir. Beynəlxalq qurum sənaye oğurluğu, vandalizm, başqa adla cinayət törətmək üçün parolun ələ keçirilməsi, yad bilgisayarlara müdaxilə, uşaq parnoqrafiyası, azarlı oyunlar, elektron ticarətin böyük zərər çəkdiyi fırıldaqçılığı internetdə geniş yayılmış daha təhlükəli cinayətlər hesab edir.

Əslində beynəlxalq informasiya hüququ bu sahədə prinsipial əhəmiyyət daşıyır. Ancaq beynəlxalq informasiya hüququ beynəlxalq hüququn tərkib hissəsi deyil, yalnız beynəlxalq hüququn müxtəlif beynəlxalq aktların daxil olduğu kompleks istiqamətidir və onun özünün tənzimləmə obyektinə var – beynəlxalq informasiya münasibətləri. Bu münasibətlər isə, beynəlxalq informasiya məkanının mənimsənilməsi, kütləvi informasiya vasitələrinin transsərhəd fəaliyyəti, dövlət və xalqların informasiya hüquqlarının reallaşdırılması zamanı əmələ gəlir.

İnternetin bir mərkəzdən tənzimlənməsi mümkünsüzdür. Lakin istisna deyil ki, gələcəkdə qlobal xarakterli təhlükə qarşısında bu sahəyə ciddi tənzimləmə ele-

mentlərin əlavə edilməsinə ehtiyac yaranacaq. Qeyd olunanlar informatikanın yeni bölməsinin – global informatikanın yaradılmasının vacibliyini göstərir. Global infor-

"İnternetin bir mərkəzdan tənzimlənməsi mümkünsüzdür. Lakin istisna deyil ki, gələcəkdə global xarakterli təhlükə qarşısında bu sahəyə ciddi tənzimləmə elementlərinin əlavə edilməsinə ehtiyac yaranacaq. Qeyd olunanlar informatikanın yeni bölməsinin – global informatikanın yaradılmasının vacibliyini göstərir. Global informasiya sistemlərinin layihələşdirilməsi məsələləri onun vəzifələrinə daxil olmalıdır"

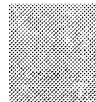
masiya sistemlərinin layihələşdirilməsi məsələləri onun vəzifələrinə daxil olmalıdır.

Qloballaşma dövrünün informasiya məkanının yaranması problemlərindən danışarkən, bir qayda olaraq, informasiya cəmiyyətinə aparən yol haqqında düşünür, sivilizasiyanın, müasir həyat quruculuğunun gələcəyini qloballaşmada, bəşəriyyətin tərəqqisinə informasiyanın təsirinin dərinləşməsində görürük. Bu gün informasiyanın əldə olunmasının sürətinin misli görünməmiş dərəcədə artması sabit və səmərəli inkişafın ən mühüm amilinə çevrilir.

Bu problemin bir neçə ən mühüm aspekti özünü göstərir. Həmin aspektlərə nəzər yetirək:

- birincisi, yerətrafı informasiya məkanı çərçivəsində kütləvi kommunikasiya vasitələrinin inkişafının yeni şəraiti nəticəsində yaranmış global media bazarıdır;

Ənənəvi mediadan internet mediaya doğru:
problemlər, çağırışlar

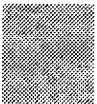

- ikincisi, bəşəriyyətin inkişafının keyfiyyətə yeni mərhələsi kimi dəyərləndirilən informasiya cəmiyyətidir;
- informasiyanın qlobal miqyasda yayılması müxtəlif səviyyələrdə - şəquli, üfüqi, şəbəkə, kütləvi, qrup və fərdi səviyyələrdə geniş ünsiyyət üçün imkanlar yaradır.

Qloballaşmanın kütləvi informasiya vasitələri üçün əhəmiyyətini görmək üçün hər üç aspektin mahiyyətini araşdırmaq lazımdır.

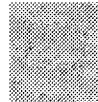
Qlobal informasiya – kommunikasiya texnologiyaları bazarı qlobal televiziya, qəzetlərin, jurnalların, informasiya agentliklərinin dünya auditoriyasına yol açmasını təmin edir və bununla da yeni qlobal informasiya mühiti yaradır. Qlobal media sistemləri milli sistemlərin əhəmiyyətini artırır, onları həm birləşdirir, həm də informasiya mübadiləsi üçün yeni imkanlar açır. Qloballaşmadan danışırkən təkcə informasiya geniş yolu deyil, həm də müasir cəmiyyətdə informasiyanın yeni rolunu nəzərdə tuturlar. Müasir insanın yaşadığı yeni mühiti isə çox vaxt informasiya cəmiyyəti adlandırırlar. Bəzən belə bir təklif irəli sürülür ki, «kapitalizm» termini əvəzinə «informasionalizm» termini işlədilsin (Засурский, 2003: 6).

İqtisadiyyatın inkişafında informasiya məkanının qloballaşmasının böyük əhəmiyyəti var. İnformasionalizm həm dünya iqtisadiyyatının, həm də milli

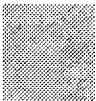
İqtisadiyyatın mühərriki olan maliyyə bazarlarının inkişafı haqqında məlumatların dərhal çatdırılması, müasir cəmiyyətin fəaliyyət göstərməsinin yeni səviyyələrini, yeni xüsusiyyətlərini təmin edir. İnformasionalizmin başlıca xüsusiyyəti yeni azad informasiya məkanı yaradılmasıdır. Bu azadlıq bilgisayara, internetə geniş yol olmasına və dünya internet şəbəkəsi vasitəsilə azad informasiya mübadiləsi imkanlarına əsaslanır.

Qlobal informasiyaya yolun açıq olması vətəndaşlar arasında beynəlxalq səviyyədə fikir mübadiləsinin inkişafı üçün imkanlar yaradır. Milli ictimai sahələr dünya informasiya mühitinə qoşulur və ictimai sahənin yeni qlobal meydanını yaradır. Bu, müasir şəraitdə çox vacibdir və biz bunu qloballaşmaya münasibətin timsalında görə bilərik. Axı, heç kəsə sirr deyildir ki, əhalinin böyük bir hissəsi qlobal informasiyaya və qloballaşmaya yolun olmasını alqışlayır. Eyni zamanda belə bir qorxu da vardır ki, qloballaşma milli mədəniyyətlərin zəifləməsinə, iqtisadi cəhətdən güclü strukturların, ən əvvəl, iri transmilli korporasiyaların və dünya inhisarlarının cəmiyyətə təsirinin güclənməsinə gətirib çıxarır. Buracla iki hərəkət – qlobalizm və antiqlobalizm mövcuddur. Onların nədəsə oxşarlıqları vardır. Hər iki meylin dünya məkanında mövcud olması oxşarlıqlarından xəbər verir. Bu isə media sahəsində yeni meyllərin inkişafına kömək edir.

Eyni zamanda qlobal kütləvi informasiya vasitələrinin – televiziyanın, internetin, onlayn versiyalarının inkişafına kömək edən yeni texnika hazırda yeni proseslə - auditoriyanın fraqmentləşdirilməsi ilə qarşılaşmaqdadır, çünki müxtəlif auditoriyaların nəzərə alınması üçün yeni imkanlar meydana çıxır. Hazırda qlobal məkan yalnız ingilisdilli dünya axını deyil. Burada Çin televiziyası və interneti, Rusiya sahəsi də mövcuddur. Əslində hər bir millətin özünün dünya şəbəkəsinin bir hissəsi olan qlobal bölməsi var. Qlobal informasiya mühitinin inkişafının bu yeni xüsusiyyəti informasiya mədəniyyətinin daha məzmunlu inkişafına kömək edir. Əgər internetin və qlobal televiziyanın meydana çıxması məqamında mədəniyyətin ingilisləşdirilməsi təhlükəsi yaranmışdısa, indi biz qloballaşma sayəsində dünyanın yüzlərlə dilinin qorunub saxlanmasından danışıraq. İnternetdən istifadə etməklə ən kiçik dillər belə öz auditoriyasını saxlayır, çünki onlar həmin dilin sahiblərinin kütləvi yaşadıqları mühitlə kifayətlənmir, dünyada həmin dildə danışan və bu dili müdafiə edən bütün diaspora ümid bəsləyirlər. Beləliklə, qloballaşma dilləri tapdalamaq kimi təhlükəli meyldən uzaqlaşaraq, əksinə, bu dillər üçün oazislər yaradır. Bu gün deyə bilərik ki, internet və qlobal televiziya sayəsində dünyanın bir çox dillərinin dirçəlməsi və inkişafı üçün imkanlar açılır. Bu isə müxtəlif milli mədəniyyətlərin təşəkkülü üçün yeni rahat şəraiti təmin edir.

Ənənəvi mediadan internet mediaya doğru:
problemlər, çağırışlar

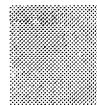

Şübhəsiz, bütün bunlar qlobal bazar şəraitində böyük çətinliklərlə rastlaşır. Burada ən əvvəl ingilis dili ilə bağlı olan bölmələr fəaliyyət

KİV-in qloballaşması sahəsində mövcud olan problemlər hal-hazırda beynəlxalq təşkilatların diqqət mərkəzində saxladığıları əsas məsələlərdəndir. Bu problemlə bağlı BMT, AŞ, ATƏT-in qəbul etdikləri sənəd və tövsiyə xarakterli qətnamələr mövcuddur. Həmin sənədlər beynəlxalq jurnalistikada informasiyanın azad və sərbəst yayılması baxımından hüquqi bazanı təşkil edir."

göstərir. Məhz bunun sayəsində yeni qlobal informasiya strukturları meydana çıxır. Bu cür bölmələr hələ ötən əsrin 60-70-ci illərində yaranmışdır, çünki bu dövrdə qlobal imperiyalar ingilis dilindən istifadə edirdilər. Hazırda digər dillərdə də bu cür imperiyalar yaranmasına cəhdlər göstərilir. Məsələn, fransız Mösyə Fransa konserninin fəaliyyətinə əsaslanan qlobal televiziya şəbəkəsi yaratmağa cəhd göstərmişdir. Lakin o şəbəkəsinin mənzil-qərargahını ABŞ-a köçürməyə və şəbəkəni orada inkişaf etdirməyə məcbur olmuşdur, çünki Fransada televiziyanı mənfəətli etmək üçün auditoriyaya yol kifayətləndirici olmamışdır. Şimali Amerikada bu hərəkət ilk vaxtlarda şirkətin maliyyə vəziyyətini düzəltməyə imkan versə də, sonradan ABŞ-ın, Kanadanın və Avropanın media korporasiyaları ilə kəskin rəqabətlə üzləşmişdir. Rəqibləri onu həmin bazardan çıxmağa məcbur etmişlər. Mösyenin imperiyasının başına gələnələr onun korporasiyasını məhv etmədi, bununla belə, onun öz maliyyə təkəbbürünə daha ayıq münasibət

Ənənəvi mediadan internet mediaya doğru:
problemlər, çağırışlar

bəsləməyə məcbur etdi. Daha bir misal. Almaniyanın mediya maqnatı Leo Kırx öz şirkətini, bəzi mütəxəssislərin dediyi kimi, media imperiyasını yaratmağı qərara aldı və o da uğursuzluğa düçar oldu. Burada həlledici məqamlardan biri belə idi ki, təkcə alman dilində deyil, italyan, fransız və ispan dillərində də işləməyə çalışırdı. Alman dilinin uğur qazanmasına baxmayaraq, çoxdilli konsern yaratmağa Kırxin gücü çatmadı. Belə ki, göstərilən cəhdlər onun söylərini parçaladı. Qlobal televiziya müxtəlif auditoriyada istifadə edilməsi sahəsində Avropa Birliyi özünün "Avroteleviziya" sını ilə uğur qazandı. Burada vahid televiziya proqramı eyni vaxtda səkkiz dildə verilir. Bu, informasiyalizmin yeni səviyyəsidir, milli mədəniyyətlərə məhəl qoyulmamasının qarşısını alır, müxtəlif milli ictimai sahələr bir-birinə hörmət əsasında birləşir. Bu mənada Avropa Birliyi uğurlu informasiya bazarına çevrilmişdir. Həmin bazar böyük linqvistik plüralizm şəraitində iqtisadi, sosial və mədəni inkişafın konsepsiyalarının ümumiliyinə əsaslanır.

Mobil rabitənin inkişafı mobil telefonun köməyi ilə qlobal informasiya ehtiyatlarına fərdi yol açılmasını təmin etmişdir. Bu gün dünyada qlobal informasiya mühitinə yol açan mobil telefonların 2,5 milyard sahibi vardır.

XX əsrin 80-ci illərindən etibarən dünyada radikal dəyişikliklər prosesi başlayıb. Dövlətlər və vətəndaşlar arasın-

da, dövlət və biznes, özəl kapital, özəl kapitalla vətəndaşlar arasında münasibətlərin yeni sistemi, iqtisadi, sosial inkişaf və bu inkişaf üçün yaradılan şərait nəticəsində bir çox ənənəvi kateqoriyalar öz mənasını dəyişir və beləliklə, dünyanın qloballaşması hadisəsi baş verir. Qloballaşmanın isə maliyyə, iqtisadi, siyasi, mədəni, istehlak, dil və bir çox digər ölçüləri vardır. Bu ölçülərin başlıcalarından biri informasiya və kommunikasiya ölçüsüdür.

Qeyd etmək lazımdır ki, qloballaşma əslində dünya birliyinin həyat tərzində dəyişikliklərə gətirib çıxarır.

Yeni həyat tərzini isə aşağıdakıları nəzərdə tutur:

- dünyanın istənilən guşəsində və istənilən guşəsindən maneəsiz informasiya yayılması;
- fasiləsiz olaraq sutkada 24 saat baş verən informasiya, maliyyə və iqtisadi axınların hərəkətinin sürətliliyi. Qlobal biznes bu gün, necə deyərlər, yuxu nə olduğunu bilmir;
- həm milli dövlətlərin sərhədləri hədlərində, həm də millətlərarası (beynəlmiləl, transmilli) birliklərdə yeni birliklərin formalaşdırılması imkanları;
- milli birliklərdən yeni elitaların - qlobal şəbəkələrdə birləşmiş maliyyə, iqtisadi, intellektual, kriminal elitaların yaranması;
- qloballaşma təkcə nəhəng dövlətlərə deyil, həm də kiçik dövlətlərə, habelə, kəndə və ya ayrıca icmaya qədər kiçik vahidlərə də bütün dünya ilə əlaqə yaratmaq imkanı verir (Засурский, 2003: 7).

Müasir informasiya-kommunikasiya şəbəkələri, ən əvvəl İnternet kifayət qədər miqyaslı və tutumludur. Bu, kiçik qruplara, o cümlədən etnik qruplara da nəhəng məkanda iştirak etmək, dövlət sərhədlərindən və coğrafi məsafələrdən asılı olmayaraq, bütün nümayəndələri birləşdirməyə şərait yaradır. Eyni zamanda müasir qlobal şəbəkələr kiçik şəbəkələri və qrupları nəinki birləşdirir, həm də bunların birləşdirilməsi və yeni kiçik şəbəkə və qruplar yaradılmasına imkan verir. Bir sözlə, qloballaşma çox mürəkkəb prosesdir və bu proses təkcə standartlaşdırmanı deyil, həm də son dərəcə böyük rəngarəngliyin meydana çıxmasını özündə birləşdirir. Burada şəbəkə müxtəlifliyi, məzmununda plüralizm, kommunikasiya mədəniyyətləri və ənənələrində küllilik nəzərə çarpır.

Doğrudur, qloballaşma mədəni sərvətlərdəki fərqləri azalda bilər, modernizmə və modernüstü hadisəyə yol açar. Bununla belə, kiçik mədəniyyətlərin ənənəvi inkişafına, yeni sosial və fərdi keyfiyyətlərin yaranmasına kömək edir.

Qloballaşma ən əvvəl kütləvi informasiya vasitələri sisteminin və ümumən jurnalistikanın əsaslı surətdə dəyişməsinə səbəb olub. Bu isə ədəbiyyata, intellektual fəaliyyətin bütün sahələrinə öz təsirini göstərməkdədir.

«Bi-Bi-Ci Nyus»-un icraçı direktoru Toni Holl hələ 1999-cu ildə yazırdı: «Qloballaşma hakimiyyətin və

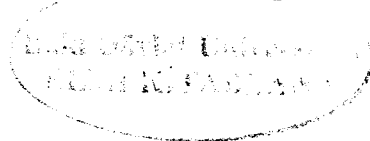
nəzarətin həyata keçirilməsinin ənənəvi üsullarını dağıtmağa doğru aparır. İnformasiya inqilabı da bizə bunu vəd edir. Lakin cəmiyyət baş verən hadisələri bilib anlamaqla iki inqilabın sınağına tab gətirə biləcəkmi? Bu, bizim hamımız üçün problemdir» (Vəliyev, 2007: 27).

290134
KİV-in qloballaşması sahəsində mövcud olan problemlər hal-hazırda beynəlxalq təşkilatların diqqət mərkəzində saxladıqları əsas məsələlərdəndir. Bu problemlə bağlı BMT, AŞ, ATƏT-in qəbul etdikləri sənəd və tövsiyə xarakterli qətnamələr mövcuddur. Həmin sənədlər beynəlxalq jurnalistikada informasiyanın azad və sərbəst yayılması baxımından hüquqi bazanı təşkil edir.

Bütün bunlar dünyada olduğu kimi, müstəqil ölkəmizdə də nəzərə alınır və Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları üzrə milli strategiyada (2003-2012-ci illər) öz əksini tapıb və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 17 fevral tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilib.

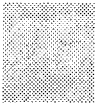
İqtisadiyyat və indiki global maliyyə böhranı təbii ki, dünyanın bir çox ölkələrini bürüyüb, amma hamısını yox. KİV-in gələcəyinə təsir edəcək ən böyük dəyişikliklər informasiyaya olan tələbatın yeni, rəqəmsal formatı üstün tutmasıdır. Bu, ciddi dəyişiklikdir və əsla geriyyə dönməsi olmayacaq. Belə ol-

Ənənəvi mediadan internet mediaya doğru:
problemlər, çağırışlar

duğu halda biz özümüz dəyişməliyik ki, insanlara informasiyanı onların tələb etdiyi şəkildə çatdırmağa bilək. Dəqiq proqnoz vermək çətindir, lakin bunu demək olar ki, bir neçə il sonra dünyanın böyük bir hissəsi ən yeni texnologiyalardan istifadə edəcək və milyonlarla insan ənənəvidən fərqli olaraq informasiya və xəbərlərin rəqəmsal formatda yayıcılarına üstünlük verəcəklər

Ənənəvi mediadan internet mediaya doğru:
problemlər, çağırışlar

İSTİFADƏ OLUNMUŞ MƏNBƏLƏR

Azərbaycan dilində

1. Asanov, M. (2006). Azərbaycanın informasiya təhlükəsizliyi və mətbuat. *Dirçəliş jurnalı* (102-103): 202-207
2. İsmayılov, R. (2006). Qloballaşma: sosial dəyişikliklər və informasiya texnologiyaları. *Dirçəliş jurnalı* (104-105): 226-230
3. Qurbanov, F. (2006). Sinergetika və qloballaşma. *Dirçəliş jurnalı* (104-105): 231-237
4. Mənzil, İ. (2005). Söz azadlığı və informasiya təhlükəsizliyi: milli və beynəlxalq təminat. *Terminlər və anlayışlar*. Bakı.
5. Məmmədli, C. (2006). *Jurnalistikanın müasir inkişaf meylləri*. Bakı.
6. Mustafayev R. (2006). *İnformasiya cəmiyyətinə doğru*. *Dirçəliş jurnalı* (102-103): 121-143
7. Vəliyev, H. (2003). *Dünya informasiya agentlikləri*. Bakı.
10. Vəliyev, H. (2005). *Beynəlxalq jurnalist təşkilatları*. Bakı.

Rus dilində

13. Ворошилов, В. (2005). *Журналистика*. Санкт-Петербург.
14. Голыдкин, Н. (2004). *История отечественного и зарубежного телевидения*. Москва.

15. Зарубежная журналистика накануне XXI века. Часть I. (2002). Москва.
16. Зарубежная журналистика накануне XXI века. Часть II. (2003). Москва.
17. Засурский, Я. (2003). Современный мир: глобальное информационное пространство. Вестник Московского Университета/ Серия «Журналистика» (5): 3-8.
18. Мелюхин, И. (1999). Информационное общество: истоки, проблемы, тенденции развития. Москва.
19. Михайлов, С. (2005). Современная зарубежная журналистика. С-Пб., 2005
20. От книги до Интернета. Журналистика и литература на рубеже нового тысячелетия. (2000). Москва.

Globalization and Global Information Area

Abstract

The article studies the problem of global information area.

The author on the basis of precise examples analyzes the positive and negative factors caused due to changes in the global information area.

The issue is elucidated on the basis of facts.

Key words: media, mass-media, information, security, internet, social media, globalization, politics

Глобализация и Глобальное Информационное Пространство

Резюме

В данной научной статье автор на основе фактических материалов подробно рассматривает тему становление глобального информационного пространство.

Связь с этим, автор приводит ряд примеров, анализируя положительные и отрицательные факторы вызванные в связи с изменениями в глобальном информационном пространстве.

Освещенные в статье факты, обстоятельно подтверждают это.

Ключевые слова: СМИ, информация, безопасность, интернет, социальная медиа, глобализация, политика

Azərbaycanda İnternet Jurnalistikası: Müsbət və Mənfi Yönləri ilə

Samir Xalidoğlu (Mirzəyev) ¹

Araşdırma ictimai rəyin formalaşmasında mühüm əhəmiyyətə malik olan internet jurnalistikasından bəhs edir. Yeni media resurslarının durmadan inkişafı ölkəmizin qlobal internet məkanında yer tutması üçün xeyli imkanlar açır. Müəllif Azərbaycanda internet jurnalistikasının yaranması və formalaşması məsələlərini araşdırır. İnternet-medianın ənənəvi mediadan fərqli cəhətləri məqalənin tədqiqat obyektini təşkil edir. Onlar arasında istər texniki, istərsə də yaradıcılıq baxımından nəzərə çarpan fərqliliklər ayrı-ayrılıqda təqdim olunur.

Açar sözlər: internet-jurnalistika, ənənəvi media, elektron qəzetlər, mətbuat, xəbər portalları, sayt

Azərbaycan jurnalistikası tarixinin elmi-nəzəri prinsiplərindən birini dövrəlmə təşkil edir. Bu prinsipə

¹ BDU, "Jurnalistika" ETL, elmi işçi; samir.xalidoglu@gmail.com

mətbuatımızda 5 dövr fərqləndirilir: Azərbaycan jurnalistikasında hazırlıq dövrü (1875-ci ilə qədər), Azərbaycan milli mətbuatının və jurnalistika sisteminin yaranması mərhələsi (1875-1917), AXC dövrü jurnalistikası (1918-1920), Sovet dövrü mətbuatı (1920-1991) və müasir dövr jurnalistikası (1991-ci ildən indiyədək). Lakin bu bölgüdə fikrimizcə düzəlişə ehtiyac var. Bu ehtiyac xüsusilə sonuncu – müasir dövrdə özünü biruzə verir. Bu da heç şübhəsiz, son onillikdə yaranıb formalaşmış internet jurnalistikası ilə bağlıdır. Artıq neçə müddətdir ki, “jurnalistika” anlayışı “ənənəvi” və “internet” adlı iki qismə bölünüb. Və bütün dünyada olduğu kimi ölkəmizdə də internet jurnalistikası ənənəvi medianı sıxışdırmaq üzrədi. Və bu gedişatla bir müddətdən sonra ənənəvi media tarix səhifələrinə qovuşa bilər. Artıq bunu əksər öndə gedən qəzet və jurnal redaktorları da təsdiq edirlər. İnternet mediası operativlik və cəmiyyəti məlumatlandırmaq baxımından qəzetləri, hətta telekanalları da geridə qoymağı bacarıb. Nədir internet jurnalistikası? Nə vaxt yaranıb? Onun ənənəvi mediadan üstün və çatışmayan cəhətləri hansılardır? Bu və bunun kimi digər suallara məqaləmizdə aydınlıq gətirməyə çalışacağıq.

“İnternet jurnalistikası” kompüter texnikası vasitəsilə yaradılan, saxlanılan və ötürülən jurnalist işi olub, XX əsrin sonlarından başlayaraq internetin inkişafı sayəsində yaranmış yeni jurnalistika sahəsidir. Bu